

לפרשת בראשית

מאכלי האדם והחיות

הרב מאיר שפיגלמן

בסיומו של היום השישי, לאחר תיאור בריאת האדם, מתארת התורה את מאכליהם של האדם ושל הבהמות:

"ויאמר א-להים - הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע אשר על פני כל הארץ ואת כל העץ אשר בו פרי עץ זרע זרע לכם יהיה לאכלה: ולכל חית הארץ ולכל עוף השמים ולכל רומש על הארץ אשר בו נפש חיה את כל ירק עשב לאכלה ויהי כן). "[בראשית א', כט-ל](#))

ממבט ראשון בפסוקים, נראה שהתורה מייעדת אוכל זהה לחיות ולבני האדם. ניתן אפילו לנמק מדוע לא צריך להיות הבדל בין מאכליהם של בני האדם ושל הבהמות: האדם מורכב משני חלקים - גוף ונשמה. נשמתו של האדם שונה מנשמתן של החיות, אך גופו זהה לגופן של החיות, ולכן הוא אף ניזון מאותם מאכלים שהחיות ניזונות מהם.

ברם, מעיון מדוקדק בפרשה עולה תמונה שונה: התורה מתירה לאדם לאכול את "כל עשב זרע זרע" ו"כל פרי עץ זרע זרע". לחיות, לעומת זאת, הותר לאכול רק "כל ירק עשב". אם כן, קיים הבדל כפול בין מאכלי האדם והחיות: האדם אוכל רק "עשב זרע זרע" - משמע, רק את העשבים בעלי הזרעים; וכן הותר לו לאכול את פירות העץ שיש להם זרעים. על החיות - לעומת זאת - נאסרה אכילת פירות העץ לחלוטין.^[1]

התפתחות איסורי האכילה

תמונה זו, העולה מראשית הפרשה, משתנה לאחר החטא:

"ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך ותאכל מן העץ אשר צויתיך לאמר לא תאכל ממנו - ארוה האדמה בעבורך, בעצבון תאכלנה כל ימי חיך: וקוץ ודרדר תצמיח לך ואכלת את עשב השדה: בזעת אפך תאכל לחם עד שובך אל האדמה כי ממנה לקחת כי עפר אתה ואל עפר תשוב). "[בראשית ג', יז-יט](#))

לאחר חטאו של האדם, התורה מתירה לו במפורש לאכול את כל סוגי העשבים: "ואכלת את עשב השדה". היתר זה משתלב היטב במסגרת התפתחות איסורי האכילה בתחילת ספר בראשית: כידוע, הקב"ה אסר על האדם לאכול בשר ביום בריאתו והתיר לו לאוכלו לאחר המבול (עיין [בראשית ט', ג](#)). (כעת יכולים אנו להוסיף שלב ביניים: כשנברא, הותר לאדם לאכול רק עשבים מזרעי זרע, לאחר שחטא - הותר לו לאכול את כל סוגי העשבים, ולאחר המבול הותרה לו אפילו אכילת בשר.

ההסבר המקובל לביטולם ההדרגתי של איסורי האכילה הוא ביטוי לירידה בדרגה. כאשר האדם נמצא בגן העדן, מייד עם בריאתו, אסר עליו הקב"ה לאכול בשר ועשבים חסרי זרע. לאחר שחטא - ירדה דרגתו של האדם, ובדרגתו הנמוכה יותר התיר לו הקב"ה לאכול את כל סוגי העשבים. לאחר שהמשיכו בני האדם וחטאו - ירדה דרגתם עוד יותר, ולאחר המבול התיר הקב"ה לנח גם את אכילת הבשר.

למעשה, אף אכילת הבשר לא הותרה לאדם בבת אחת. לאחר חטאו, כותבת התורה שהאדם תפר לו חגורות מעלי תאנה, ואילו הקב"ה עשה לו כותנות עשויות עור) [בראשית ג', כט](#). (התורה אינה מבארת מדוע עובדה זו חשובה, וכן אינה מסבירה מדוע טרח הקב"ה בעצמו לתפור בגדים לאדם. ייתכן שכשם שנאסר על האדם לאכול את בשר החיות, כך נאסר עליו אף להשתמש בעורותיהן, כיוון שכל שימוש הכרוך במותה של החיה נאסר על האדם.^[2]

לפי דברינו, יתבאר מדוע עשה הקב"ה לאדם בגדי עור נוסף על בגדי התאנה שהוא תפר לעצמו: האדם חשב שלמרות חטאו הוא נשאר באותה המדרגה שהיה בה לפני החטא, וע"י תפירת בגדי העור הבהיר לו הקב"ה שהוא ירד בדרגה, ומעתה מותר לו להשתמש בעורות בעלי החיים.

בין קין להבל

ייתכן שאף מחלוקתם של קין והבל קשורה להתפתחות איסורי האכילה:

"ויהי מקץ ימים, ויבא קין מפרי האדמה מנחה לה': והבל הביא גם הוא מבכרות צאנו ומחלבהן, וישע ה' אל הבל ואל מנחתו: ואל קין ואל מנחתו לא שעה, ויחר לקין מאד ויפלו פניו). "בראשית ד', ג-ה)

למרות החטא, קין המשיך להביא מנחות מן הצומח. לעומתו, הבל הבין שלאחר שהותר השימוש בעורות בעלי החיים לצורך לבוש, מותר גם להביא מהם קרבן לקב"ה. במילים אחרות - הבל הפנים את תוצאות החטא והביא קרבן מן החי, ואילו קין לא הפנים את מדרגתו החדשה, וניסה להתנהג בהתאם למדרגה שהוא כבר לא נמצא בה. מסיבה זו שעה הקב"ה לקרבנו של הבל, ואל קין ואל מנחתו לא שעה.

עשב מזריע זרע

כאמור לעיל, רק לאחר החטא הותר לאדם לאכול עשבים שאינם מזריעי זרע. כדי להבין את ההבדל שבין עשבים מזריעי זרע לבין עשבים שאינם מזריעי זרע, עלינו להיזכר בסיבה שבגללה נאסר על האדם לאכול בשר. כשם שאכילת בשר כרוכה בהריגת חיה, כך אף אכילת עשב שאינו מזריע זרע כרוכה בהשמדתו. רק כאשר יש לעשב את יכולת הפרייה והרבייה - משמע, הוא מזריע זרע - מותר לאוכלו, שכן אכילתו אינה כרוכה בהשמדתו.

כעת מבינים אנו את התפתחות איסורי האכילה בפרשת בראשית: עם בריאתו, הותר לאדם לאכול רק עשב מזריע זרע, ולאחר שחטא - ירדה דרגתו, והותר לו לאכול את כל סוגי העשב, בדומה לבהמות.^[3]

חטאה של האישה

לאור הסברנו לעיל, ניתן לתת הסבר מעמיק יותר לחטאה של האישה. מעיון בפרשיית החטא, ישנם שני קשיים בולטים בצורה שבה מתארת אותו התורה:

"ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל, ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל). "בראשית ג', ו)

מדוע מאריכה התורה בתיאור הרגשתה של האישה? ודאי שהעץ הוא טוב למאכל, שהרי אילו פירות עץ הדעת היו מרים כלענה - לא היה צורך לאסור על אכילתם! יתר על כן: בפרק ב' ציווה הקב"ה על האדם שלא לאכול מפרי עץ הדעת, ואיים עליו: "כי ביום אכלך ממנו מות תמות) "בראשית ב', יז. (והנה, למרות שהאדם חטא ואכל מעץ הדעת - לא הרג אותו הקב"ה, והסתפק בגירושו מגן העדן!^[4]

כדי לענות על הקושיות הללו, יש להבחין בהבדל דק הקיים בין ציווי הקב"ה, דברי הנחש לאישה ותשובתה של האישה:

"ויצו ה' א-להים על האדם לאמר - מכל עץ הגן אכל תאכל: **ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו**, כי ביום אֶכְלָךְ ממנו מות תמות). "בראשית ב', טז-יז)

"והנחש היה ערום מכל חית השדה אשר עשה ה' א-להים, ויאמר אל האשה - אף כי אמר א-להים לא תאכלו מכל עץ הגן: ותאמר האשה אל הנחש מפרי עץ הגן נאכל: ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר א-להים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן תמתו). "[בראשית ג', א-ג](#)"

הקב"ה התיר לאדם לאכול "מכל עץ הגן", ואסר עליו לאכול רק מ"עץ הדעת". בפשטות, ניתן להבין את האיסור בשני אופנים: ייתכן שהאיסור מתייחס לכל העץ, כולל הגזע, הפירות והעלים, אך ייתכן גם שהאיסור מתייחס לעץ עצמו בלבד.

כאשר הנחש מפתה את האישה, הוא משתמש היטב בדו-משמעות שהבחנו בה: לטענתו, הקב"ה אסר רק לאכול מעץ הגן, אך התיר לאכול מפירותיו. בתחילת הוויכוח האישה אינה משתכנעת, ומשיבה שהקב"ה אסר גם את האכילה "מפרי העץ אשר בתוך הגן", ברם הנחש מוצא בחוסר הבהירות מקום להתגדר בו: אם אי אפשר לאכול מהעץ עצמו - ברור שהאיסור חל על הפירות; אך אם גם העץ עצמו הוא טוב למאכל - ייתכן שהקב"ה אסר רק לאכול מהעץ בלבד, וכלל לא אסר לאכול מפירותיו. כאשר שומעת האישה את הסבריו של הנחש, היא משתכנעת:

"ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים... ותקח מפריו ותאכל). "[בראשית ג'](#)"

האישה מורה לעצמה היתר, ומניחה שכיוון שהעץ הוא טוב למאכל - כנראה חל האיסור על העץ בלבד, ומותר לה לאכול מפירותיו.

לאור דברינו לעיל, ניתן להוסיף נופך לדברים ששמנו בפי האישה. כשם שהקב"ה התיר את אכילת העשבים מזריעי הזרע, כיוון שיש בהם את כוח ההתחדשות - כך ייתכן שהקב"ה התיר גם לאכול מפירות עץ הדעת, ואסר רק לאכול את העץ עצמו. אכילת הפרי אינה פוגעת פגיעה אנושה בעץ, אך לאחר שהעץ עצמו נאכל - אין לו עוד תקווה, ולכן רק אכילה זו נאסרה. ואכן, הקב"ה מקבל חלקית את "תירוצה" של האישה, ואינו הורג את האדם מייד.

טעם העץ כטעם הפרי

ייתכן שזהו גם עומק פשטם של דברי חז"ל, על חטאה של האדמה:

"אדם וחיה נחש נכנסו לדין ונתקללה הארץ עמהן, שנאמר: ארורה האדמה בעבורך... ולמה נתקללה?... שעברה על הצווי. שכך אמר לה הקב"ה: תדשא הארץ דשא וגו' - מה הפרי נאכל, אף העץ נאכל. והיא לא עשתה כן, אלא "ותוצא הארץ דשא" וגו' - הפרי נאכל והעץ אינו נאכל...". (בראשית-רבה ה', ט)

לו היתה האדמה נענית לציוויו של הקב"ה, ומצמיחה עצים שטעמם וטעם פריים זהה - ייתכן שהחטא היה נמנע. האישה היתה מבינה שדין הפירות כדין העץ, ואכילת פירות עץ הדעת נאסרה עליה כאכילת העץ עצמו. אולם האדמה חטאה והוציאה עצים שאינם נאכלים, ומאותו רגע נפתח פתח לטעותה של האישה, שסברה שיש הבדל בין דין העץ לדין פירותיו, וכיוון שטעם עץ הדעת וטעם פירותיו זהים - רק אכילת העץ עצמו נאסרה, אך פירותיו מותרים.